

80. STANISŁAW BONIFACY JUNDZILL

1. DATA I MIEJSCE URODZENIA I ŚMIERCI. Ur. 6 V 1761, folwark Jasiańce (Jasieńce), pow. lidzki, woj. wileńskie, Wielkie Księstwo Litewskie, Rzeczpospolita Polska; zm. 15 IV 1847, Wilno, Imperium Rosyjskie.

2. RODZINA. Ojciec – Benedykt; matka – Róża z domu Dowgiałło (zm. 1766); brat – Józef (zmarł w dzieciństwie); przyrodnie starsze rodzeństwo – bracia: Szymon i Michał, siostra: Marcjanna (po mężu Nosewicz). Być może naturalny syn: Adam Wolański, lektor na

Uniwersytecie Wileńskim, któremu pod koniec życia S. B. Jundziłł dyktował swe pamiętniki [matka A. Wolańskiego przez długie lata prowadziła domowe gospodarstwo S. B. Jundziłła].

3. WYKSZTAŁCENIE. 1768–1773 – początkowo pobierał nauki w domu, następnie nauka języka łacińskiego i rosyjskiego u księży i prywatnych nauczycieli, 1774–1777 – szkoła pijarów w Lidzie, 1777–1779 – szkoła pijarów w Szczuczynie, następnie w Lubieszowie na Polesiu. 1781–1785 – studia w Szkole Głównej Litewskiej (filozofia, teologia, fizyka, od 1784 chemia), dodatkowo: 1786–1787 – zoologia wykładana przez J. G. Forstera i chemia, a także prywatne kursy botaniki u J. G. Forstera i anatomii człowieka u J. Czempieńskiego. 1792–1794 – podczas pobytu w Wiedniu – botanika, mineralogia, chemia, we Freibergu – mineralogia, zapoznanie się z górnictwem i przemysłem metalurgicznym. 1794 – w prowincjach węgierskich [teren obecnej Słowacji] zapoznanie się z górnictwem i hutnictwem miedzi i srebra. 1795–1797 – Szkoła Weterynaryjna w Wiedniu: zoologia, fizjologia zwierząt, farmacja, patologia, terapia, itp.

4. STOPNIE NAUKOWE I DANE BIBLIOGRAFICZNE ROZPRAW. 28 VIII 1798 – doktorat z filozofii w Szkole Głównej Wileńskiej na podstawie rozprawy pt. „Dissertacya mineralogiczno-geograficzna o Krajach gdzie się Kruszcze znajdują i o wielkości rocznego ich wydobywania” (Wilno 1798). 1800 – doktorat z teologii [brak informacji o tytule rozprawy].

5. PRZEBIEG PRACY ZAWODOWEJ. 1773 – kilkumiesięczna praktyka u Kazimierza Dowgiałły mająca przygotować do zawodu prawnika, potem pomoc Jerzemu Chmielewskiemu przy pobieraniu czopowego (rodzaj podatku od wyrobu, importu oraz sprzedaży alkoholu). 1779/1780 – szkoła pijarska w Rossienich, 1780–1785 i 1786–1792 [?] – konwikt pijarski w Wilnie, 1785/1786 – Szkoła podwydziałowa w Szczuczynie. Imperatorski Uniwersytet Wileński (do 1793 – Szkoła Główna Litewska, 1797–1803 – Szkoła Główna Wileńska): 16 V 1792–1802 – wiceprofesor historii naturalnej, 1802–1803 – profesor historii naturalnej, 1803–1824 – profesor

botaniki. 25 IX 1824 – emerytowany z tytułem profesora wysłużonego (ogrodem botanicznym kierował jeszcze do początku 1825). Podczas pobytu w Wiedniu 1794–1797 – utrzymywał się m.in. z prywatnych lekcji mineralogii i botaniki udzielanych tamtejszej polskiej szlachcie. 1797 – dodatkowe źródło utrzymania: prywatne lekcje mineralogii i historii naturalnej udzielane litewskiej szlachcie.

6. PODRÓŻE NAUKOWE. V 1792 – III 1794 – Austria i Saksonia, IV 1794 – IX 1797 – Austria, do ok. 1805 – liczne podróże badawcze po Litwie.

7a. ZAKRES BADAŃ BOTANICZNYCH. Florystyka, botanika użytkowa.

7b. LICZBA WSZYSTKICH PUBLIKACJI BOTANICZNYCH, MIEJSCE OPUBLIKOWANIA PEŁNEJ BIBLIOGRAFII PRAC, WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PRAC. Opublikował co najmniej 26 prac botanicznych, ich spis w: W. Sławiński, 1947. X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej. The Rev. Stanisław Bonifacy Jundziłł Professor of Natural History in the University of Wilno. *Annales UMCS I*, Suppl. I: 1–208, cyt. s. 177–180. Najważniejsze prace: 1. 1791. *Opisanie roślin w prowincyi W. X. L. Naturalnie rosnących według układu Linneusza przez [...]*. W drukarni J. K. y Rzeplitey u XX. Piarów, Wilno, ss. 570; 2. 1799. *Botanika stosowana czyli wiadomość o własnościach y użyciu roślin w Handlu, Ekonomice, Rękodzielnach, o ich Oyczyźnie, mnożeniu, utrzymywaniu, według Układu Linneusza*. W Drukarni Dycceczalney, Wilno, ss. 496; 3. 1804. *Początki botaniki*, cz. 1. *Fizjologia Roślin*. W Drukarni Xięży Piarów, Warszawa, ss. 113; 1805. *Początki botaniki*, cz. 2. *Nauka Wyrazów*. W Drukarni Xięży Piarów, Warszawa, ss. 112 + tabl. XVII; 1818. *Początki botaniki*, wyd. II. Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, Wilno; 1829. *Początki botaniki*, wyd. III. Nakładem własnym Józef Zawadzki, Wilno; 4. 1811. *Opisanie roślin Litewskich według układu Linneusza*. U Józefa Zawadzkiego, Wilno, ss. 331 + 16 nlb.; 5. 1815. O znakomitszych roślinach Ogrodu Botanicznego [...]. *Dziennik Wileński I*: 273–281; 6. 1818. Zakłady naukowe Cesarskiego Uniwersytetu

Wileńskiego. Wzrost Ogrodu Botanicznego. *Dziennik Wileński* I: 310–316; 7. 1850. Gabinet historii naturalnej i ogród botaniczny wileńskiego Uniwersytetu. *Biblioteka Warszawska* I: 39–59. W latach 1802–1825 opublikował także 15 katalogów roślin Wileńskiego Ogrodu Botanicznego pt. *Index Plantarum Horti Botanici Imperatoriae Universitatis Vilnensis*.

7c. GŁÓWNE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE. Flora z 1791 uważana jest za najlepszą jego pracę; oparta na wcześniejszych publikacjach J. E. Gilberta i K. Kluka. Dla 294 gatunków podał stanowiska zbioru [patrz: p. 7b, poz. 1]. Flora z 1811 podaje stanowiska tylko dla 229 gatunków. Zwłaszcza to dzieło stało się podstawą polskiej nomenklatury botaniki systematycznej [patrz: p. 7b, poz. 4]. *Botanika stosowana* zawiera informacje o znaczeniu poszczególnych gatunków roślin w gospodarstwie, handlu, przemyśle, medycynie, podaje wiadomości o sposobach przeróbki w celu otrzymania surowców. Praca kompilacyjna [patrz: p. 7b, poz. 2]. Podręcznik *Początki botaniki* ustalał polską terminologię i wzbogacał słownictwo, wypełniał lukę w literaturze podręcznikowej. Składa się z dwóch części: 1 – „Fizjologia Roślin” obejmuje anatomię, morfologię i fizjologię, 2 – „Nauka Wyrazów” zawiera wykładnię polskiej terminologii botanicznej oraz, według Linneusza, układ gatunków, który zastępuje klucz do ich oznaczania. Wiele z terminów sam stworzył [patrz: p. 7b, poz. 3]. Jego dzieła botaniczne wywarły wielki wpływ na współczesnych, zachęciły do badania flory ojczystej, choć nie stały na ówczesnym europejskim poziomie.

8. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA, ORGANIZATORSKA I KOLEKCJONERSKA. 1780–1785 i 1786–1790[?] – uczył języka francuskiego i niemieckiego w pijarskim konwikcie w Wilnie. 1785/1786 – zreorganizował szkołę pijarską w Szczuczynie wg zasad Komisji Edukacji Narodowej tworząc 3-klasową szkołę podwydziałową, uczył tam fizyki, historii naturalnej i botaniki, założył ogródek botaniczny. 1786–1790 – wykładał logikę i metafizykę w klasztorze pijarów na Snipskach w Wilnie, był równocześnie guwernerem i wychowawcą młodych Scypionów (Scipio del

Campo) w Szczuczynie. 1790–1792 – wykładał po polsku historię naturalną w szkole pijarskiej w Wilnie; wykłady te cieszyły się ogromnym zainteresowaniem, przychodzili na nie nawet studenci Szkoły Głównej Litewskiej. Wykładał na Imperatorskim Uniwersytecie Wileńskim (Szkoła Główna Litewska): botanika – 1798/1799 (na Wydziale Lekarskim), 1799/1800 (na Wydziale Nauk Fizycznych), 1805/1806–1822/1823 (na Wydziale Nauk Fizycznych i Matematycznych), historia naturalna – 1803/1804–1804/1805 (na Wydziale Nauk Fizycznych i Matematycznych), zoologia – 1805/1806–1822/1823 (na Wydziale Nauk Fizycznych i Matematycznych). Wykładał wg systemu Linneusza. Wykłady te miały różną opinię: jednym bardzo się podobały, innym mniej. 1799 – założył uniwersytecki Ogród Botaniczny na Sorokiszkach w Wilnie, wybudował w nim szklarnie, pod koniec jego urzędowania w ogrodzie rosło 6565 gatunków roślin. W latach 1780-tych gromadził zbiory przyrodnicze, głównie ptaków i owadów (zbiory zaginione). Od 1799 porządkował zbiory uniwersyteckiego Gabinetu Historii Naturalnej, w następnych latach znacznie je powiększył, głównie poprzez przyjmowanie darów.

9. DZIAŁALNOŚĆ W INNYCH DZIEDZINACH. Wydał podręcznik *Zoologia krótko zebrana* (cz. I–IV, Wilno 1807), który używany był w szkołach Wileńskiego Okręgu Naukowego i Księstwa Warszawskiego. Części I i II miały jeszcze 3 wydania (1824/1825, 1827 i 1829). Był to jeden z pierwszych podręczników zoologii w języku polskim. Zamieszczał w *Dzienniku wileńskim* artykuły popularne, streszczenia i tłumaczenia prac innych autorów, lub prace kompilacyjne z zakresu mineralogii, zoologii, geologii, weterynarii, ogrodnictwa, gospodarstwa domowego itd. Pod pseudonimem Wawrzyniec Kostrzyca wydawał pismo humorystyczno-satyryczne *Bibliophobia*, gdzie w opowiadaniach o dziejach Rzeczypospolitej Babińskiej krytykował różne współczesne mu osobistości. Jest autorem pamiętników (prowadzonych od ok. 1800) i wspomnień (spisywanych po przejściu na emeryturę); obszerne fragmenty pamiętników opublikował A. M. Kurpiel w 1914 w wydawanym przez

Akademii Umiejętności w Krakowie *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* (t. 13: 33–179), część wspomnień poświęconych uniwersytetowi w latach 1781–1832 pt. *Zbiór ulamkowych wiadomości o osobach i zakładach naukowych w dawniejszym i obecnym (1829) stanie Uniwersytetu Wileńskiego* została wydana przez A. Kirkora w *Piśmie zbiorowym wileńskim* (Wilno 1859) oraz w *Tygodniku Wielkopolskim* (1873), z tego ostatniego przedruk w *Obrazach litewskich ze wspomnień tułacza Sobarri* (Poznań 1874). Jeden z fragmentów o cudzoziemcach na uniwersytecie ukazał się w książce L. Janowskiego *W promieniach Wilna i Krzemienia* (Wilno 1923). Są to dużej wartości źródła do historii Uniwersytetu Wileńskiego.

10. WAŻNIEJSZE GODNOŚCI I STANOWISKA W INSTYTUCJACH, TOWARZYSTWACH NAUKOWYCH I REDAKCJACH. 1785 – kierownik szkoły pijarskiej w Szczuczynie. 1799–1825 – kierownik Ogrodu Botanicznego i Gabinetu Historii Naturalnej Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego, 1800–1802 – cenzor ksiąg religijnych w Wilnie. Od 1801 – członek Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk, od 1806 – członek honorowy Towarzystwa Nauki Umiejętności w Wilnie, od IX 1807 – członek Société des Naturalistes de Moscou, 1817–1822 – członek Komitetu Szkolnego Wileńskiego Okręgu Naukowego, 1808–1820 – prefekt kandydatów stanu nauczycielskiego, od 1809 – członek Towarzystwa Botanicznego w Gorenkach pod Moskwą, od 1811 – członek Towarzystwa Rolniczo-Gospodarczego w Warszawie, od 1822 – członek Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego, i in. 1805–1806 – członek komitetu redakcyjnego *Dziennika wileńskiego*. Działal w wileńskim Towarzystwie Szubrawców.

11. NAJWAŻNIEJSZE WYRÓŻNIENIA I ODZNACZENIA. 1791 i 1792 – złote medale Merentibus od króla Stanisława Augusta Poniatowskiego za florę z 1791 i za pracę o otrzymywaniu soli sposobem zamrażania. 1806 – złoty pierścień od cara Aleksandra I za napisanie podręcznika *Początki botaniki*. Eponimy: *Rosa jundzilli* Besser, *Silene jundzilli* Zapalowicz.

12. INNE INFORMACJE. Pochodził z bocznej

linii zubożałej litewskiej rodziny Jundziłłów. W 1777 wstąpił do zakonu pijarów, potem odbył dwuletni nowicjat w klasztorze w Lubieszowie na Polesiu, 6 VIII 1779 – śluby zakonne. Podczas nauki w szkole w Lubieszowie ciężko zachorował na oczy i w rezultacie stracił wzrok w prawym oku. 1784 – przyjął święcenia kapłańskie w Wilnie. Podczas studiów w Wilnie pomagał prof. M. Regnierowi w tłumaczeniu francuskich dzieł lekarskich, przetłumaczył również dzieło włoskiego fizyka G. Beccardiego (*O elektryczności sztucznej i naturalnej*, 1786). Korespondował z J. G. Forsterem i J. E. Gilbertem, którego dzieła wywarły na S. B. Jundzilli znaczny wpływ. Nie przyjmował żadnych godności kościelnych, z beneficjów miał dłużej probostwo bystrzyckie, potem mereckie. 1824 – ustanowił fundusz w wysokości 15000 rubli w klasztorze pijarów, od 1834 przeniesiony do Instytutu Szlacheckiego; z funduszu korzystali różni Jundziłłowie w czasie swej edukacji. W ocenie ludzi surowy, czasem stronnicy i niesprawiedliwy, ze szczególną niechęcią odnosił się do wileńskich profesorów-cudzoziemców i młodszej generacji profesorów krajowych głównie z powodu ich chęci reform na uniwersytecie. Nie rozumiał romantyzmu ani patriotyzmu młodzieży. Głośne były jego wystąpienia przeciw Filatom i Filaretom, nie krył się ze swą niechęcią do stowarzyszeń studenckich. Krytyczny w stosunku do księży i zakonników, zwłaszcza jezuitów, i szkół zakonnych. Równie niechętnie odnosił się do filozofii niemieckiej kształtującej się pod wpływem Hegla. Pod koniec życia stracił wzrok całkowicie. Charakterologicznie był typowym szlachcicem przełomu XVIII i XIX w., z typowymi wadami i zaletami. Pochowany jest na Cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie.

13. WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH ŹRÓDEŁ. Podstawowe opracowanie to monografia wydana w stulecie śmierci: W. Sławiński, 1947. X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej. The Rev. Stanisław Bonifacy Jundziłł Professor of Natural History in the University of Wilno. *Annales UMCS I*, Suppl. I: 1–208; 13 tabl. nłb.; oraz biogram: W. Sławiński, 1964–1965. Jundziłł

Stanisław Bonifacy h. Łabędź (1761–1847). [W:] *Polski Słownik Biograficzny* t. 11, s. 320–323. Poniżej nowsze opracowania: G. Brzęk, 1950. Ks. Stanisław Bonifacy Jundziłł jako pionier nauk przyrodniczych w Polsce. *Wszechświat* 4 (1796): 97–102; G. Brzęk, 1961. Stanisław Jundziłł. W dwusetną rocznicę urodzin. *Wszechświat* 10(1925): 233–236; P. Daszkiewicz, 2001. Listy Stanisława Bonifacego Jundziłła do André Thouina w zbiorach rękopisów Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 46(2): 113–120; W. Grębecka, 1979. L'enseignement de la botanique à l'Université de Vilna (1781–1839). *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 1979(3): 595–610; W. Grębecka, 1983. Z dziejów nauczania botaniki na Wszechnicy Wileńskiej (1781–1831). *Wiadomości Botaniczne* 27(1): 45–56; W. Grębecka, 1988. Badania szaty roślinnej prowadzone w ośrodku wileńskim i krzemienieckim (1781–1840). [W:] J. Babicz, W. Grębecka (red.), *Wkład wileńskiego ośrodka naukowego w przyrodnicze poznanie kraju (1781–1842)*. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki t. 141 s. 115–225; W. Grębecka, 1993. Stanisław Bonifacy Jundziłł – wybitny uczony polskiego oświecenia (1761–1847). [W:] I. Stasiewicz-Jasiukowa (red.), *Wkład Pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX w.* Warszawa–Kraków; W. Grębecka, 1998. *Wilno–Krzemieniec. Botaniczna szkoła naukowa (1781–1841)*. Rozprawy z Dziejów Nauki i Techniki t. 7 ss. 288; W. Grębecka, 2003. *Stanisław Bonifacy Jundziłł (1761–1847)*. Warszawa–Lida, ss. 74; P. Köhler, 1991. Botanika w Krakowie i Wilnie w latach 1780–1840. *Wszechświat* 92(1): 10–13; P. Köhler, 1994. Old herbaria of Polish botanists in Vilna and Kiev. *Taxon* 43(3): 487–488; P. Köhler, 1994. Zielniki botaników ośrodka wileńskiego z lat 1780–1840 w Kijowie, Krakowie i Wilnie. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 39(1): 109–116; P. Köhler, 1994. Zielniki botaników polskich w Wilnie i Kijowie zebrane przed rokiem 1840. Herbaria of Polish botanists collected before 1840 in Vilna and Kiev. *Wiadomości Botaniczne* 38(3/4): 174–177; P. Köhler, 1995. Dawne ogrody botaniczne Wilna. Old botanic gardens in Vilna (Vilnius,

Lithuania). *Wiadomości Botaniczne* 39(1/2): 144–147; T. Majewski, 1994. Wkład ks. Stanisława Bonifacego Jundziłła do rozwoju nauk przyrodniczych w Polsce. *Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* 55(1992): 75–83; J. Mowszowicz, 1967. Ks. Stanisław Bonifacy Jundziłł 6.V.1761 – 15.IV.1847 (w 120-lecie śmierci). *Wszechświat* 10 (1991): 252–254; Mowsz. [J. Mowszowicz], 1987. Jundziłł Stanisław Bonifacy (1761–1847). [W:] S. Feliksiak (red.), *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa, s. 240; J. Oleszakowa, 1971. Stanisław Bonifacy Jundziłł i Wilibald Besser w świetle wzajemnej korespondencji. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej, ser. B* 21: 83–114; A. Spólnik, 1991. „Opisanie roślin w prowincji W. X. L. naturalnie rosnących według układu Linneusza przez X. B. S. Jundziłła” (w dwusetlecie wydania). *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 36(4): 83–88.

14. MATERIAŁY IKONOGRAFICZNE. W. Sławiński, 1947. X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej. The Rev. Stanisław Bonifacy Jundziłł Professor of Natural History in the University of Wilno. *Annales UMCS* 1, Suppl. I.

Piotr KÖHLER